

www.dereta.rs

Biblioteka
POSEBNA IZDANJA

Urednik izdanja
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Ángel Esteban
Ana Gallego Cuiñas
DE GABO A MARIO
La estirpe del boom

Copyright © Ángel Esteban and Ana Gallego Cuiñas, 2009, 2015
First edition published by Espasa Calpe, Spain, 2009
New updated edition published by Editorial Verbum, Spain, 2015
Published in arrangement with Agencia Literaria Virginia López-Ballesteros,
Madrid, Spain
Translated by arrangement with Kátai & Bolza Literary Agents,
Budapest, Hungary

Copyright © ovog izdanja dela Dereta

ANHEL ESTEBAN
ANA GALJEGO KUJNAS

Od Gaba do Marija

RODOSLOV HISPANOAMERIČKOG BUMA

Prevod sa španskog
Jasmina Milenković

Beograd
2016.
DERETA

Uvod

Na Veliki četvrtak 2014. otišli smo kasno uveče da vidimo iznošenje Hristove statue iz crkve San Pedro, u podnožju Alhambre u Granadi. Bila je ponoć, a na hiljade ljudi preplavilo je usku stazu šetališta Paseo de los tristes u mukloj tišini. Povorka je prolazila atrijumom, obasjana jedino svećama pokajnika i svetlošću punog meseca, koji je nasridsku palatu na vrhu brda ocrtavao u poluseni dostojnoj Bekerovih *Legendi*. Dva sata kasnije krenuli smo kući i pogledavši poslednje vesti tog dana, saznali smo da je Gabrijel Garsija Markes upravo preminuo. Pomislili smo na tu jezivu tišinu koju smo uprkos tolikom narodu neposredno pre toga čuli, a koja prethodi velikim katastrofama. Gabo je mogao da umre jednog beznačajnog 11. januara, dana kad se nikada ništa ne dešava, ili nekog 7. septembra, isto tako banalnog kao što je bio i prethodni datum. Ali ne: morao je da ode u velikom stilu, da se nikada ne zaboravi da je on prvi nobelovac hispanoameričkog buma, pisac koji je izmislio univerzum u kome žive milioni ljudi još od nastanka Makonda šezdesetih godina, čovek koji je postavio Kolumbiju i Latinsku Ameriku na književnu mapu sveta. Karlos Fuentes je umro 2012, a pre toga Kortasar, Donoso, Cabrera Infante i skoro svi oni koji su zaslužni za hispanoamerički bum. Danas nam je od te neponovljive skupine ostao samo Mario Vargas Ljosa, drugi po redu koji će dobiti nagradu Švedske akademije, a koji objavljuje romane i eseje kao u svom najboljem periodu. Ciklus se polako

privodi kraju, a proći će mnogo vremena, možda i previše, pre nego što se okupi još jedna generacija poput ove.

Svi smo neznalice, ali nismo svi neznalice za iste stvari. Zbog toga, neki dosežu vrhove, a neki ostanu u bezdanu. Vlasnik prethodne rečenice, izvesni Albert Ajnštajn, bio je neznalica jer nije znao da se Gabo rodio u Arakataki 6. marta 1927, ali je zato njegova doktorska teza, koja je stala u nepun red, promenila svet jer je to malo što mu nije bilo nepoznato (nije mu trebalo na stotine stranica da u pomenuto ubedi razboriti sud) imalo takav uticaj na savremenu fiziku i na potonja naučna znanja, koji je moguće uporediti jedino s onim koje je imalo Njutново otkriće. To dokazuje da ono što nam je znano postavlja svakog od nas na svoje mesto.

Ono što ćeš pronaći u ovoj knjizi, neupućeni čitaocē, jeste priča čiji su protagonisti imali sreću da znaju dovoljno, na pravom mestu i u pravo vreme, i to ih čini onim što oni jesu: velike figure svetske književnosti, krivci zbog kojih su šezdesete i sedamdesete godine XX veka bile istinski zlatni vek književnosti koja je nastala na tlu Latinske Amerike, najplodonosnije na čitavoj planeti. U tome nema ničeg tužnog, niti nepopravljivog. Ali nije sve bilo lako: projektili hispanoameričkog buma, koji su eksplodirali i raspršili se po čitavoj zemaljskoj kugli, imaju istoriju tamnih i teških trenutaka. Svi znaju za traumu koju je preživio Mario Vargas Ljosa kad je upoznao oca u devetoj godini i za muke koje je doživljavao u mladosti, zbog strogog vaspitanja i protivljenja da se jedan kadet posveti književnosti. Malo njih ne zna za lutalački život Garsije Markesa tokom više od trideset godina, prvo sa svojim dedom i babom, jer roditelji nisu mogli da ga prehrane, a zatim zbog raznih poslova koje je bio prinuđen da radi kako bi zaradio za crkavicu, što ga je dovelo do toga da založi svoje rukopise i da mu jamac bude vlasnik bordela gde je živeo; nije mnogo prijatno ni podsetiti se na trenutak kad je mali Borhes, koji je do tada lagodno živeo u svom čarobnom porodičnom okruženju, s devet godina morao da krene u školu i spozna taj veliki i strani

svet, ili kasnije, kada je ustanovio da je nasledio očevu bolest zbog koje će rano oslepeti. Mogli bi reći da je tužno izgledao Giljermo Kabrera kad je bio dvostruko dete¹, bos i s nešto odeće na sebi, sve dok nije napustio Hobaru; jadan i bedan bio je prvi Donosov kontakt sa svetom izdavaštva (štampanje svoje prve knjige pripovedaka platio je novcem koji je prikupio od prijatelja i rođaka); i konačno, tužno je bilo i detinjstvo Hulija Kortasara, uz depresivnu majku zbog muževljevog napuštanja porodice i lekara koji ju je savetovao da njen sin izbegava čitanje jer to može prouzrokovati mentalne poremećaje.

Svi oni, kao i mnogi koji su povezani s hispanoameričkim bumom, znali su kako da prevaziđu ove teškoće i stignu do vrha koji su osvojili sopstvenim zaslugama, verujući i odlučivši se za profesiju koja je bila pun pogodak.

Momci buma znali su kako da iskoriste život, ali su za njega morali teško da rade. U ovoj knjizi ćemo videti kako su šezdesetih godina prošlog veka, kad niko nije ni pominjao latinoameričku književnost, splet događaja i objavljivanje određenih dela promenili kulturnu panoramu Zapada na očigledan način; prisustvovali ćemo pobedi Kubanske revolucije i ujedinjenju latinoameričkih, kao i mnogih evropskih intelektualaca, koji su se pridružili trijumfalnim pobednicima; prolazićemo ulicama Karakasa, Bogote i Lime ruku pod ruku s Gabom, Mariom i Hoseom Migelom Ovi-jedom, da bismo prisustvovali svetkovinama kraljevskog trijumfa buma, oličenih u Ljosinoj nagradi i objavljivanju velikog dela Kolumbijca, ovenčanog slavom; putovaćemo iz Pariza u London, iz Portorika u Sjedinjene Američke Države, a odatle u Barseloni, da bismo učestvovali u životu tih gradova, preplavljenih stalnim slavljinama i skupovima, kulturnim aktivnostima i intervjuima

1 *Guillermo Cabrera Infante* – Autor se poigrava piščevim prezimenom *Infante* (dete). (Sve napomene u tekstu su prevodiočeve, osim ako nije drugačije napomenuto.)

datim raznim medijima; čitaćemo do danas neobjavljena pisma koja su jedni drugima upućivali svih tih godina; posetićemo Kubu za vreme „slučaja Padilja”, kojim ćemo se takođe baviti; šetaćemo Parizom, Meksikom i Pragom 1968. kako bismo proživeli najinteresantnije momente studentskih protesta i terora ruskih tenkova; večeraćemo u najčjuvenijim katalonskim restoranima u društvu ovih prijatelja, provešćemo zajedno najbolje Božiče našeg života; upoznaćemo izdavača Karlosa Barala i Karmen Balsejs, njihovog agenta, zahvaljujući kojima će zaraditi mnogo novca; bavićemo se najboljim časopisima tog vremena, biće smeha, plača, pa čak i sukoba i ozbiljnih rasprava.

Ponekad je život darežljiv prema nama, ali čak i kad to nije slučaj, uvek ćemo imati književnost: s vremena na vreme po jedna knjiga. Zahvaljujući njoj, čak i kad nam bude nedostajala uzavrelost života, a njegov vazduh ne bude širom punio naša pluća, sanjaćemo da nas neko vodi ulicama kojima prolećemo i osećaćemo da smo u dobrim rukama, da je neko izvukao zeca iz starog šešira i da smo srećni kao deca kad izlaze iz škole, što bi rekao Serat. Književnost nas prenosi u drugu dimenziju, oslobađa nas frustracija, s njom prelazimo s druge strane Alisinog ogledala, sledimo stazu od žutih cigala i proglašavamo se kraljevima Makonda. Momci buma postali su to što jesu jer i pored toga što nisu imali pojma o teoriji relativiteta znali su kako treba da zgrabe čitaoca i da ga ne puštaju do poslednjeg reda. Književnost ne može nadmašiti život, ali ga oblikuje, pa čak i čini boljim. Zbog toga čitamo i zato književnost obogaćuje naše bivstvovanje, poklanja nam iskustva drugih svetova i drugih ljudi s kojima se poistovećujemo, s kojima se slažemo, koje kritikujemo, podržavamo ili kategorički odbacujemo. Književnost čini da se osećamo više živim, i zbog toga je neophodna u svim svojim manifestacijama: u vidu priča o knjigama, o tajnama iz književnog sveta, idejama pisaca u vezi s njihovim delom i njihovim ličnim odnosima.

U oblasti hispanistike epoha buma bila je sigurno prekretnica, koju smo pokušali da opišemo i dočaramo u svim njenim manifestacijama na stranicama ove knjige. Zato smo obavili mnogo razgovora s piscima i njihovim prijateljima, koji su, pored ovih genija, proživeli nezaboravne trenutke. Pronašli smo već objavljene materijale koji su nam pomogli. Ali ono što je nesumnjivo najinteresantnije u ovoj knjizi jeste količina podataka i neobjavljenih tekstova koje su pisali književnici i koje su drugi pisali o njima: pisma, lične ispovesti, usmene izjave itd.; čitav univerzum koji će nas s više strasti i znanja uvesti u njihova dela kako bismo bili manje neznalice i bolji čitaoci. Od prvog izdanja ovog eseja, iz 2009, do danas, objavljeni su drugi tekstovi s neobjavljenim detaljima, koji su skoro svi sabrani u Sali retkih knjiga Univerzitetske biblioteke Prinstona, gde je i otpočelo ovo istraživanje početkom XXI veka. Srećni smo što smo otvorili vrata kako bi drugi istraživači nastavili da iznose na svetlo dana blago koje će nam omogućiti da bliže upoznamo zlatno doba latinoameričke književnosti. Onaj ko zna ono što je potrebno ne mora da zna druge stvari koje ne poznaje. A onome ko zna otkriće se život ili književnost u svojoj nepatvorenosti i podariće mu san tako paučinast da će morati da ide na prstima da ne rasprši čaroliju. Jer kad uživamo u književnim delima, a poznajemo tajne njihovog nastajanja, nikada se nećemo probuditi ne znajući gde se nalazimo.

1.

JUG TAKOĐE POSTOJI

Šezdesete godine XX veka jedan su od najinteresantnijih perioda zapadne kulture i istorije. Bitlsi, Rolingstonsi, praško proleće, Drugi vatikanski sabor, teologija oslobođenja, maj 1968, Kubanska revolucija, bum hispanoameričke književnosti, progresivnost kulturnih elita, odlazak na Mesec, nada u trijumf novih, pravednijih političkih sistema, Vijetnamski rat, antirasistički pokret u Sjedinjenim Američkim Državama itd. – nikada nije postojao toliki *intenzitet* u sferi ljudskog i javnog života, koji se do danas nije ponovio. Ovi događaji postavili su niz pitanja čovečanstvu, čiji odgovori još uvek, *my friend, are blowin' in the wind*, što bi rekao Bob Dilan. Nakon okončanja Drugog svetskog rata i stvaranja dva velika bloka, izgledalo je da su uloge jedne i druge strane savršeno definisane i ograničene, sve dok pomenutih godina neko nije bacio šumeću belu tabletu u hladne vode Atlantika i uzburkao Zapad, zapljuskujući evropske i američke obale od severa do juga, i od istoka do zapada. U tom ambijentu opšte euforije Istok postaje kontrateža kapitalističkom Zapadu, ali i Jug, vekovno siromašan i marginalizovan, izlazi iz senke. Mario Benedeti piše pesmu *Jug takođe postoji*, koja opisuje postojeća razmišljanja i upitanost nad tom temom:

*Sa svojim čeličnim ritualom
svojim ogromnim dimnjacima
svojim tajnim mudracima
svojom pesmom sirena
sa svojim ključevima kraljevstva
Sever je taj koji zapoveda,
ali ovde dole, dole
glad koja je na raspolaganju
pribegava gorkim plodovima
tuđih odluka.
Sa svojom teškom nadom,
Jug takođe postoji.*

*Sa svojim propovednicima
otrovnim gasovima
sa svojom Čikaškom školom
gospodarima zemlje
svojim luksuznim krpicama
i jadnim kostima
svojim istrošenim odbranama
sa svojim troškovima odbrane
Svojim osvajačkim pohodima
Sever je taj koji zapoveda.*

*Ali ovde dole, dole
svako u svom skloništu,
postoje žene i muškarci
koji znaju za šta da se uhvate
otklanajući ono što je beskorisno
i koristeći ono što nečemu služi.
Sa svojom veteranskom verom,
Jug takođe postoji.*

*Sa svojom francuskom hornom
i švedskom akademijom
svojim američkim sosevima
i engleskim ključevima
sa svim svojim raketama
i svojim enciklopedijama
sa svim svojim lovorikama
Sever je taj koji zapoveda.*

*Ali ovde dole, dole
blizu korena,
tu pamćenje
nijednu uspomenu ne zaboravlja
i postoje oni koji se vraćaju u život
i oni koji ginu
i tako zajedno uspevaju
ono što je bilo nemoguće
da ceo svet zna
da Jug takođe postoji.*

(Esteban y Gallego 2008: 1040–1042)

Jug postoji zato što od tog trenutka ceo svet zna da zauzima određeno mesto u svetu. U domenu javnog, Kuba ga je uvela na Istok, da bi na kraju stigao i do Severa, a u domenu književnog, pisci buma pozvaće svih devet muza da bi uputili poruku koja će stići do svih pet kontinenata, preko svih pet okeana: „ovde smo”. Žuan Manuel Serat 1985, kad ova književnost ima već dve Nobelove nagrade i kad prevodi njenih kapitalnih dela preplavljuju sve svetske aerodrome, objavljuje album naslovljen kao i Benedetijeva pesma *Jug takođe postoji*, podsećajući čitavu Latinsku Ameriku na ono što je otpočelo trideset godina ranije. Predstavlja ga u Santo

Domingu, kolevci hispanske kulture, odakle kreće na turneju po celoj Latinskoj Americi, koja kulminira početkom 1986. koncertima u Rosariju i Mar del Plati (Argentina) i završava se neverovatnim uspehom u Montevideu, u maloj Benedetijevoj državi, gde se okuplja trideset hiljada ljudi. On takođe snima specijal za Špansku nacionalnu televiziju koji se zove isto kao i njegov album i pesma Urugvajca, po scenariju Manuela Vaskesa Montalbana i uz saradnju novinara Fernanda Garsije Tole, gde se mogu videti najveličanstveniji momenti koncerata u Madridu, Barseloni i Valensiji.

Kako je Jug počeo da postaje Sever? Kad je reč o književnosti, tako što je grupa mladih Latinoamerikanaca izmislila drugačiji način pripovedanja. Među njima su i dve nesporne figure, Gabo i Mario, pesnik i arhitekta, čarobnjak reči i graditelj univerzuma. Karlos Fuentes, njihov zajednički prijatelj i lucidni kritičar, već je 1964. znao da se nešto radikalno menja u svetu i da će *kulturni protagonizam* pripasti tom kontinentu mešovutih rasa, novom i gotovo neotkrivenom. U jednom od pisama koje je uputio Mariju Vargasu Ljosi, datiranom 29. februara 1964, on priznaje svom prijatelju:

Upravo sam pročitao *Grad i psi* i teško mi je da ti pišem, ne znam odakle da počnem. Osećam zavist, u pozitivnom smislu, zbog ovog remek-dela koje iznenada podiže latinoamerički roman na jedan novi nivo i rešava nekoliko tradicionalnih problema naše narative. Razgovarao sam s Koenom u Londonu i složili smo se da je budućnost romana u Latinskoj Americi, gde toliko toga ima da se kaže, da se nazove svojim imenom i gde, na svu sreću, književnost nastaje iz potrebe, a ne iz komercijalnih razloga, ili političkog nametanja, kao što se često dešava na drugim mestima. Pročitavši jedan za drugim *Vek prosvetljenosti*, *Školice*, *Pukovniku nema ko da piše* i *Grad i psi*, dobio sam potvrdu svog optimizma: mislim da prošle godine nije bilo nijedne kulturne zajednice koja je iznedrila četiri romana tog ranga. Mukotrpan uspon narative preko bezličnih i dokumentarnih romana o džungli i reci, revolucija i ilustrovana naravoučeniya prokrčili su nam put do Karpentijera, koji ovu dokumentarnu materiju pretvara u mit, a preko mita, ono što je američko pretvara u univerzalno. Ali puna personalizacija latinoameričkog romana (u dvostrukom smislu: živi likovi viđeni iz ličnog

ugla pisca) postignuta je, po mom mišljenju, samo u *Gradu i psima*. Nema reči kojima bih mogao da ti opišem koliko sam oduševljen tvojim čarobnim delom. (Princeton C.0641, III, Box 9)²

Očigledno je da je Fuentes skromno isključio iz ove grupe svoj roman *Smrt Artemija Kruza* objavljen iste godine, koji se i danas smatra najvećim delom ovog meksičkog pisca i jednim od najvećih romana buma. Što se ostalog tiče, ocena je potpuno tačna i zavređuje divljenje. Sada, nakon više od pedeset godina, lako je oceniti šta je predstavljalo to vreme, ali samo neko oštrouman poput Fuentesa mogao je da izbacii ovu hipotezu u trenutku kad je ovaj proces počeo da nastaje. Mario Benedetti je takođe postavio slično pitanje 1967, kada već više niko nije sumnjao u značaj grupe pisaca koji će činiti bum. „Koja književnost može da se pohvali tolikim brojem tako kvalitetnih romana kao što su *Izgubljeni koraci*, *Pedro Paramo*, *Brodogradilište*, *Smrt Artemija Kruza*, *Sin čovečji*, *Školice*, *Zelena kuća* i *Sto godina samoće*?” (Benedetti 1967: 23). Zbog toga nije neobično da je 1968. časopis nimalo blizak latinoameričkom svetu, kao što je književni dodatak „Tajmsa” izneo tvrdnju da je najznačajniji doprinos svetskoj književnosti tih godina stizao iz Amerike koja je pisala na španskom jeziku.

Na polju politike, Jug počinje da se približava Severu preko Isto-ka, kao što smo već pomenuli. Ključni događaj desio se 1. januara 1959, na jednom karipskom ostrvu, kad je nekolicina bradonja sišlo s planine i zauzelo banana republiku koju su do tog trenutka eksploatisale i njome upravljale i vladale Sjedinjene Američke

2 Ovaj citat je izdvojen iz dokumentacije o latinoameričkim piscima koja se nalazi u Sali retkih knjiga Biblioteke Fajerstoun Univerziteta Princeton u Sjedinjenim Američkim Državama. Ovo su neobjavljeni rukopisi, u koje se može imati uvid isključivo unutar biblioteke. Svaki od njih ima šifru u okviru koje postoji nekoliko kutija u kojima se nalaze različiti tekstovi poređani po abecednom redu i starosti, i nekoliko odeljaka u zavisnosti od vrste dokumenata. Od sada, svaki citat iz tih tekstova navodiće pomenute šifre, vrstu dokumenata i kutije, uz naznaku „Princeton” tamo gde treba da bude ime autora. (Prim. aut.)

Države. Još uvek nismo dovoljno razmatrali šta je značio trijumf grupe revolucionarnih gerilaca koji su promenili ne samo istoriju Kube već ukupnu ideju Trećeg sveta naspram kapitalističke imperije. Teško je zamisliti šta bi se desilo u drugoj polovini XX veka da Kastro i njegovi saradnici nisu postavili Kubu kao stratešku tačku kolektivne alternative, i da nisu predvodili projekat koji je počeo lokalno, ali ubrzo postao realnost jednog kontinenta, koji je dobio svoje važne replike, barem u Evropi i Africi. I ne samo to: Kastrova revolucija preplavila je i politički i kulturni svet: intelektualci su se ujedinili, s nekoliko izuzetaka, na projektu koji ih je duboko privukao. Zbog toga pričati o bumu književnosti šezdesetih podrazumeva praćenje evolucije političkog i kulturnog života Kube tih godina. Ukoliko Jug postoji, u velikoj meri je to tako zato što i Kuba i Kastro postoje. A šezdesete i početak sedamdesetih godina, sve do „slučaja Padilja”, predstavljaju godine koje su obeležile vladavinu *kubanskog* na području Juga. Još 1979. govorilo se o tragu koji su ostavili kubanski revolucionari u latinoameričkom kulturnom univerzumu od 1959. Dokaz je pismo koje je Huančo Armas Marselo uputio Mariju Vargasu Ljosi 25. juna 1979, posle kongresa o latinoameričkoj književnosti koji je on organizovao na Kanarskim ostrvima. Na tom skupu bilo je mnogo polemike, pre svega zato što su Kubanci hteli da ga kontrolišu i iskoriste, kao što su to oduvek radili:

Kongres je, i to je za mene bilo dragoceno iskustvo, ličio na partiju šaha koja je, kako sam prvih dana mislio, unapred izgubljena. Na kraju smo videli da nije i da će *kubacentrizam* nestati s tog skupa. Čini se da je reč o opštem efektu: Kuba više ne komanduje u potaji kulturnim odlukama Latinske Amerike i polako postaje predmet preispitivanja novih generacija pisaca i intelektualaca. Gabo je poslao telegram da ublaži efekat moguće interne žalbe porodice Padilja. Trebalo je da vidiš Adrijana (Gonsalesa Leona) koji se pretvorio u venecuelansku zver: „A odakle bi je poslala njegova porodica, iz Havane?!” A između ironičnih opaski izvodio je zaključke manje-više čvrste, ili u najmanju ruku odlučne.

Na osporavanje, mediokritetstvo i zavist anonimnih kanarskih pisaca, lokalno međunarodnih (mada ih nije bilo više od 20), nije trebalo mnogo čekati. Smešne optužbe obeležene sopstvenom frustracijom, kao što možeš da zamisliš. Setio sam se jedne reči koju si mi rekao u Limi, na prijemu ambasadora Tene: „Neprijatno.” To je bilo ono što sam osećao dok je trajao Kongres, zato što je isto to mediokritetstvo bilo i na prijemu kod ambasadora, sve „smradovi” i „genijalci”, isti takvi su s Kanarskih ostrva lansirali svoj beskorisni proglas o Kongresu. (Princeton C.0641, III, Box 2)

JUG JE TAKOĐE TUŽAN, JUG TAKOĐE JURIŠA

Šezdesete godine predstavljaju i emotivno približavanje intelektualaca većem delu sveta koji čine siromašni. Papa Jovan XXIII s enciklikama *Mater et Magistra* i *Pacem in terris* iz 1961. i 1963. završio je proces koji je otvorio još 1891. Lav XIII tekstom *Rerum Novarum*, u kojem su se prvi put postavila velika društvena pitanja, poput eksploatacije kojoj su izloženi radnici i običan narod od strane vlasnika kapitala. U Latinskoj Americi i mnogim drugim mestima na planeti, obespravljenost nižih slojeva i konstantno opasno stanje u kome moćne zemlje drže krhke privrede zemalja Juga pokazuju da je potrebna drugačija dinamika. Upravo u toj dekadi, u Latinskoj Americi postavljaju se teorijske i praktične osnove za moguću promenu. Ni nezavisnost s početka XIX veka, ni radnički pokreti s kraja istog stoleća, ni meksička revolucija s početka XX veka, ni procvat levih partija dvadesetih godina, ni poljoprivredne reforme tridesetih godina, ni međunarodne posledice Drugog svetskog rata nisu uspeli da slome osnovnu strukturu političkih i ekonomskih modela tužnog Juga. Međutim, dekada šezdesetih pretvara u moguću nadu ono što je do tada samo bila uzaludna želja. Predstoji četrnaest godina *slave* koja počinje od trenutka kad su bradonje s planina ušle u Havanu sve do nasilne Aljendeove smrti u Čileu (1959–1973). Na čudan način, to je istih

četnaest godina koji se poklapaju s latinoameričkom književnom produkcijom koja postaje svetski uzor.

U tom projektu istu važnost imaju i političari i intelektualci, budući da ovi drugi preuzimaju političko vođstvo, što nije slučaj u zemljama Prvog sveta. U Nemačkoj, Francuskoj, Engleskoj, Sjedinjenim Američkim Državama itd. političari imaju vlast, a intelektualci iskazuju svoje mišljenje o onome što drugi rade. Neobičajeno je da se jedan sjajan pisac (poput Marija Vargasa Ljose) kandiduje na predsedničkim izborima, ili da jedan nobelovac (kao što je Neruda u Čileu) predvodi predsedničku kampanju partije koja će odneti pobjedu i kasnije ga postaviti na čelo najpoželjnije ambasade, ili da veliki pripovedač (poput Serhija Ramiresa u Nikaragvi) bude potpredsednik svoje zemlje, ili ministar (kao što su to bili Abel Prieto na Kubi ili Kardenal u Nikaragvi). Ali u Latinskoj Americi linija koja deli umetnika i čoveka od akcije često je vrlo tanka. Štaviše, šezdesetih godina, politika je predstavljala Gordijev čvor legitimnosti dela umetnika i intelektualaca, a *res publica* je materija koja daje autoritet njihovom glasu. Tako je nastao hrabar pokušaj da se jednom zauvek sruše granice između umetnosti i života, i da se napravi raskid s romantičnom predstavom pisca u kuli od slonovače. To je Sartrova teritorija gde pisac treba da da sve od sebe kako bi promenio svet. Francuski pisac, koji je imao velikog uticaja na pisce latinoameričkog buma, naročito na Marija Vargasa Ljosu, pravdao je revolucionarno nasilje u prologu dela *Prezreni na svetu*, kao pokretača istorije, u čemu je aktivnu i značajnu ulogu imao pisac. U tom smislu, sam termin *intelektualac* dobija političku i revolucionarnu konotaciju. Od tih godina naovamo, intelektualac nije samo onaj ko barata idejama i izlaže ih, već onaj ko se angažuje za levičarske ciljeve i „jedan je od glavnih činilaca radikalnih promena u društvu” (Gilman 2003: 59). Moren 1960. izjavljuje da je „pisac koji napiše roman – pisac, ali da je ukoliko govori o mučenjima u Alžiru, intelektualac” (Morin 1960: 35).

U tom smislu, jedna od istorijskih prekretnica koje su doprinele identifikovanju intelektualca kao političkog projekta bila je Kubanska revolucija. Kad su Francuzi pitali Sartra kako da ispolje svoju podršku onima koji su najugroženiji, francuski mislilac je odgovorio: „Postanite Kubanci!” (Gilman 2003: 73). Od osnivanja „Kasa de las Amerikasa”³, većina latinoameričkih pisaca i veliki deo evropske intelektualne elite bili su čvrsto povezani s političkim i kulturnim aktivnostima koje su organizovali Kubanci, pa su često putovali na to ostrvo. Iste godine pokrenut je časopis „Kasa de las Amerikas”, na čijem je čelu bila heroina Sijere Maestre⁴, Aide Santamarija, čija će uloga u radu ove institucije biti presudna, sve do njene smrti 1980. U prvih nekoliko brojeva, koji su izlazili šezdesetih godina, postepeno su uključivani kao saradnici ili članovi uredništva mnogi pripadnici bum generacije, među kojima je bilo i onih koji su bili i kritičari i sledbenici. Ličnosti poput Hulija Kortasara, Marija Vargasa Ljose, Ernesta Sabata, Roberta Fernandesa Retamara, Rokea Daltona, Karlosa Fuentesasa, Anhela Rame, Antona Arufata, Marija Benedetija, Davida Vinjasa, Lisandra Otera, Huana Gojtisola, Ernesta Kardenala, Režisa Debrea, Huana Karlosa Onetija, Aleha Karpentijera, Hosea Donosa često su pisali za časopis demonstrirajući svoju angažovanost. Zasluga Kube bila je u tome što je navela ljude da pomisle da postoji zajednički latinoamerički projekat, prema kome se Jug nije razlikovao od Severa samo po pitanju identiteta, već i po načinu delovanja i angažovanoj borbi u cilju promene sveta.

Tako je snažan i ujedinjujući efekat imao novi kubanski projekat da je odmah izazvao međunarodne reakcije protiv onoga što je

3 *Casa de las Américas* (šp.) – Kulturna institucija osnovana u Havani 1959, koja je imala za cilj promociju kulture i jačanje kulturnih veza između zemalja Latinske Amerike.

4 *Sijera Maestra* (šp.) – Planinski masiv na Kubi, gde je Kastro osnovao gerilski pokret po povratku iz Meksika.

smatrano inicijativom na nivou čitavog kontinenta, a ne samo jedne zemlje. Severnoamerička kulturna politika bila je od početka suprotstavljena kubanskoj, pa je severni neprijatelj pokušao da ugasi sve aktivnosti vezane za novinsku agenciju „Prensa Latina” osnovanu na inicijativu Če Gevare, u kojoj je radio Garsija Markes nekoliko meseci tokom 1960, što nije bilo nimalo bezopasno, naročito za vreme njegove njujorške faze. Iste godine, kao brzi odgovor na kubanske događaje, bio je Kongres za kulturnu slobodu⁵, proameričko i antikomunističko udruženje osnovano 1950. Delegati latinoameričkih zemalja održali su nekoliko skupova sredinom decembra u Parizu na kojima su raspravljali o prevelikoj politizaciji latinoameričkih intelektualaca okupljenih oko zajedničkog cilja u pogledu Kube, i njihovoj безусловnoj privrženosti levim ideologijama. Bilo je važno ubediti pisce da se oslobode preteranog entuzijazma a da im se u isto vreme daju objektivne informacije u vezi s onim što su nameravali „bradati” koji su došli na vlast. U „Deklaraciji o Kubi”, objavljenoj u časopisu „Kvadernos” 1961, izraženo je žaljenje što želja da se ostvari pravedno, slobodno i demokratsko društvo nije ostvarena jer je Kuba „pretvorena u satelit sovjetske Rusije i crvene Kine i, što je bilo još više zabrinjavajuće, predlagalo se postizanje istih ciljeva u ostatku Latinske Amerike” (Gilman 2003: 106).

Istina, Kuba ne samo da je bila žarište ideja i stavova već i dom angažovanih latinoameričkih intelektualaca. Mnogi od njih sledili su Čea i preselili se na ovaj karipski biser, poput Elizabet Burgos, Marija Benedetija, Havijera Eroa, Enrikea Lina, Garsije Markesa, Plinija Apuleja Mendose, Rokea Daltona, Režisa Debrea itd. Istovremeno, Fidel Kastro je organizovao preživjele iz Sijere Maestre, ali je isto tako iskoristio veliki broj starih komunista, koji je još od osnivanja partije dvadesetih godina iznedrilo ovo ostrvo pobunjenika.

5 *Congreso por la Libertad de la Cultura* (šp.) – Antikomunističko udruženje osnovano od strane SAD, koje je finansirala CIA.

Poznat je slučaj Edit Garsije Bućake, koja je vrlo brzo imenovana za predsjednicu Nacionalnog saveta za kulturu. Ona je prva započela tužne epizode cenzure i represije protiv dokumentarca Sabe Kabrere i Orlanda Himenesa, pod nazivom PM. Orlando nam je o tome pričao u jednom intervjuu u Marbelji, avgusta 2007, u hotelu u kome Mario Vargas Ljosa i on, među ostalim intelektualcima, provode nekoliko nedelja svakog leta. Himenes se odavno bavi filmom u Madridu, ali se vrlo jasno seća početka šezdesetih godina na Kubi. Edit Garsija Bućaka je znala – kako nam je rekao – da se „približi dobrim momcima” jer se prvi put udala za Karlosa Rafaela Rodrigesa, člana Centralnog komiteta Komunističke partije i ministra u nekoliko navrata, a drugi put za još jednu istorijsku ličnost, Hoakina Ordokija. Konkretno, Bućaka je izdiktirala prva „revolucionarna” pravila o tome kako da se piše književna kritika: kad se kritika piše protiv imperijalističkog neprijatelja, ona treba da bude razarajuća, nemilosrdna, čak i kad pisac ima književni kvalitet, a treba je iskazati u oba smisla, kako ideološkom, tako i formalnom. Međutim, kad je reč o piscu koji je prijatelj revolucije, kritika treba da bude dobronamerna, prijateljska i uviđavna, čak i kad su komentarisani tekstovi lišeni i najmanjeg književnog smisla.

Iz tog vremena datiraju čuvene „Reči upućene intelektualcima” Fidela Kastru, gde je izrečena ništa manje čuvena rečenica „unutar revolucije, sve; izvan revolucije, ništa”, što je bio odlučniji i manje nezgrapnan način da se zaokruži ideja Bućake. Zbog toga ne treba da nas čudi to što predavanje koje je Kortasar održao početkom šezdesetih nije ispunilo sva očekivanja onih najradikalnijih. Pomenuto predavanje objavljeno je mnogo kasnije, 1970 godine, u broju koji je obeležavao desetogodišnjicu osnivanja časopisa „Kasa de las Amerikas”, pod nazivom „Nekoliko aspekata pripovedanja”. U njemu ovaj Argentinac tvrdi da nema dobrih i loših tema, već „samo dobrih ili loših obrada tema” (Cortázar 1994/2: 372). I skoro na kraju ovog dugog i veličanstvenog govora stigao je do još osetljivije tačke. Nakon što je sugerisao da nije dovoljno imati

samo dobar stil i da se stvari moraju duboko proživljavati, zaključio je da je obrnuti slučaj nešto najgore „jer ništa ne vredi žar i volja da se prenese poruka ukoliko ne postoje ekspresivni i stilski elementi, koji omogućavaju da ta poruka bude prenesena” (Cortázar 1994/2: 380). U nastavku će izgovoriti jednu kategoričku rečenicu, koju su mogli pogrešno protumačiti ili loše svariti kulturni birokrati jer se osim toga poigravala dihotomijom *unutar/izvan*, koju je Kastro upotrebio godinu dana ranije: „Verujem i to govorim nakon što sam dobro izvagao sve elemente koji ulaze u igru, da pisati za revoluciju, da pisati *unutar* revolucije, da revolucionarno pisati, ne znači, kako mnogi misle, obavezno pisati o samoj revoluciji” (Cortázar 1994/2: 381), da bi zatim postao još eksplicitniji u narednim redovima:

Nasuprot uskogrudom mišljenju mnogih koji brkaju književnost s pedagogijom, podučavanjem, i ideološkom indoktrinacijom, revolucionarni pisac ima puno pravo da se obrati mnogo kompleksnijem čitaocu, koji je mnogo zahtevniji u duhovnom smislu od onoga što zamišljaju pisci i kritičari koji su uslovljeni okolnostima, ubeđeni da je njihov lični svet jedini postojeći, da su trenutne preokupacije jedine validne. (Cortázar 1994/2: 382)

Uprkos tome što su kriterijumi velikih pisaca ukazivali mnogo više poštovanja književnosti nego revoluciji, i što su kriterijumi revolucionarnih političara bili bliski „staljinčiću” koji čuči u svakom od nas, većina latinoameričkih intelektualaca nastavila je bezrezervno da podržava projekat koji je davao nadu da će se Jug osloboditi viševekovne zavisnosti.

I JUG PRISUSTVUJE (KONGRESIMA)

Jedan od velikih potencijala revolucije za koji se činilo da će preplaviti čitav kontinent, pa i svet, bilo je prisustvo pisaca, političara, istoričara, književnih kritičara, predavača i intelektualaca

raznoraznih orijentacija na naučnim skupovima. Tu je dolazilo do žustrih rasprava o važnosti reči naspram dela i oružja, o ulozi književnosti u revolucionarnim procesima, o autorima koji su pisali ili nisu pisali o turbulentnim političkim događajima tog vremena itd. Početkom šezdesetih godina, kao univerzalni fenomen, organizovan je niz skupova širom sveta gde je bio korišćen koncept Trećeg sveta kao osnova za planiranje političke akcije. Godine 1960, na prvom održanom kongresu američkih pisaca u Čileu u toj deceniji, na kome su između ostalih učestvovali Gonsalo Rohas (domaćin), Ernesto Sabato, Sebastijan Salasar Bondi i Alen Ginzberg, zaključeno je da pisci ne mogu, niti smeju da zaborave neposrednu stvarnost koja je obeležena nesrećom i vrlo često eksploatacijom potčinjenih zemalja. U tom smislu, glavne tačke završnog sastanka bile su:

- 1) hispanoamerička pobuna protiv superregionalizma,
- 2) važnost društvene funkcije književnog izraza i
- 3) odnosi između književnosti i života u razvoju Amerike.

Govor s inauguracione sesije, objavljen u broju 380/381 časopisa „Atenea”, istakao je sledeće: „Ne želimo nikome da nametnemo naša stanovišta; ali mnogo toga što čitamo danas i što smo čitali ranije, od pisaca našeg kontinenta, navodi nas na mišljenje da u izgradnji izvorne tradicije književnost treba da bude shvaćena do daljeg manje kao kulturni proizvod ili umetnički fenomen, a više kao instrument izgradnje Naše Amerike.” Očigledno je da je ta izgradnja imala veze s političkim i društvenim projektima koje je trebalo sprovesti u cilju razvoja čitave zone. Nije ni čudo što se Salasar Bondi, kome je Mario Vargas Ljosa nakon smrti odao počast kao angažovanom intelektualcu, na tom skupu zapitao da li je možda časnije prestati s pisanjem pesama ili romana i pridružiti se oružanoj borbi za oslobođenje Latinske Amerike (Gilman 2003: 108).

Godine 1961. rodila se ideja o ujedinjenju Trećeg sveta, kad je održan sastanak nesvrstanih zemalja. Iste godine, u Beogradu, organizovana je i konferencija izvanblokovskih zemalja. Dve godine nakon toga u Tanganjici je održan skup afro-azijske solidarnosti, na kome je jedinstvena inicijativa lansirala u orbitu latinski svet, budući da je značajan broj intelektualaca sa svih pet kontinenata predložio i usvojio odluku da se 17. april 1963. posveti međunarodnoj solidarnosti sa zemljama Latinske Amerike (Gilman 2003: 45). Tih dana je održan i Kontinentalni kongres solidarnosti s Kubom, u Brazilu, kome su prisustvovali intelektualci svih latinoameričkih zemalja. Nikolas Giljen, u svojstvu predsednika tek osnovane Nacionalne unije pisaca i umetnika Kube (UNEAC), bio je zvezda tog skupa.

Godinu dana ranije, u Čileu su se sastali, ponovo na inicijativu Gonsala Rohasa, brojni latinoamerički pisci, okupljeni pod sloganom „Slika čoveka u Latinskoj Americi”, poput Pabla Nerude, Karlosa Fuentesa, Aleha Karpentijera, Hosea Migela Ovijeda, Hosea Marije Argedasa, Hosea Donosa, Roberta Fernandesa Retamara, Marija Benedetija, Klaribel Alegrije itd. Preuzimajući ulogu vođe ove grupe, Fuentes je zaključio da intelektualac ne samo da ima pravo već i obavezu da učestvuje u političkom životu, naročito ukoliko je reč o borbi protiv imperijalizma, koja se i te kako tiče sva tri siromašna kontinenta (Južna Amerika, Afrika i Azija). Meksikanac i Neruda su usmerili pažnju ovog skupa na kubanski slučaj, pokušavajući da pridobiju neodlučne ili nezainteresovane da pruže podršku revoluciji. Očigledno je da je put koji je vodio ka jednoj boljoj Latinskoj Americi značio otvaranje kanala u pravcu najčuvenijeg karipskog ostrva. To je potvrđeno i 1965, kad su se u Đenovi ponovo okupili brojni učesnici raznih kongresa koji su održani prethodnih godina. Bio je to poseban događaj, organizovan u „Kolumbijanumu”, instituciji koju je osnovao jezuitski sveštenik Anđelo Arpa, „crveni pop”. Skup je održan u čast Kristifora Kolumba, Đenovljanina koji je pronašao američki kontinent,

bio je posvećen proučavanju i odbrani Latinske Amerike i uopšte svega onoga što je podrazumevala novoiskovana sintagma „Treći svet”. Početkom šezdesetih godina ovaj italijanski jezuita organizovao je filmske festivale, konferencije, kongrese itd. Njima su prošetali Felini, Rosellini, Pazolini i neki od režisera s manje italijanskim, a više aragonskim prezimenima, poput Bunjuela, koji je 1962. dobio glavnu nagradu festivala u mestu Sestri Levante za film *Andeo uništenja*. Leopoldo Sea se s toplinom seća svog prijateljstva sa Arpom i ovog skupa iz 1965:

Aktivnosti „Kolumbijanuma” su se umnožavale. Ova institucija sazvala je 1965. veliki skup posvećen latinoameričkoj i afričkoj kulturi. Taj dvostruki događaj održan je u Đenovi. To je bilo neviđeno! U Evropi i Latinskoj Americi organizovana je kampanja kako bi se pozvani intelektualci odvratili od učestvovanja. To je bio komunistički skup, koji su organizovali komunisti i kome su prisustvovali samo oni. Uprkos čitavoj kampanji, događaj je doživeo veliki uspeh. Zbog veličine, troškovi organizacije premašili su planirani budžet. Organizatorima je ponuđena kreditna pozajmica kako bi rešili taj problem. Potpis oca Arpa bio je dovoljan kao garancija. Nedugo nakon što je skup okončan, zatražena je hitna otplata pozajmice. U tom trenutku, otac Arpa nalazio se u Meksiku, gde je organizovao okupljanje dobitnika Nobelove nagrade koji je trebalo da govore protiv upotrebe atomske bombe. Tamo je na konferenciji za štampu saznao da je u Italiji optužen za krađu i da će ga uhapsiti kad se vrati. Uprkos ovoj pretnji, vratio se u zemlju i pretrpeo posledice. Arpa je uhapšen u Rimu i isključen iz Družbe Isusove. Federiko Felini, kome je Arpa bio prijatelj, ispovednik i inspiracija za jedan od likova u njegovom filmu *Osam i po*, odmah je reagovao i izdejstvovao intervenciju pape Pavla VI. Ovaj ga je izvukao iz zatvora i postavio na mesto u Vatikanu. Jedan njegov saradnik objasnio je to ovako: „Otac Arpa je svetac koji priča s Bogom, ali ne zna ono što mu se dešava ispred nosa.” Kasnije sam se sreo s njim u Rimu u *Via della Consolazione*, gde je živio. Pričao mi je mnogo o vremenu u kome je živio. Jednom mi je rekao: „Vaša poseta je delo proviđenja, razgovarao sam sa Berlingverom i ponovo ćemo oživeti *Kolumbijanum*.” To se nije desilo, nisam ga ponovo sreo, znam da je još uvek živ.⁶

⁶ Zea, Leopoldo (2003). *El Nuevo Mundo en los retos del nuevo milenio*. (Prim. aut.)

Kongresu su prisustvovali marksisti, katolici, konzervativci, nezavisni levičari, a njegovi zaključci zalagali su se za postojanje Latinske Amerike kao celine, Kubanska revolucija je proglašena najvažnijim događajem savremenije istorije, a antiimperijalistička borba smatrana je moralnom obavezom. Sve ovo objavljeno je u 30. broju kubanskog časopisa „Kasa de las Americas”. Kao rezultat ovog skupa, osnovano je Udruženje latinoameričkih pisaca, koje je pokušalo da oformi zajednički pokret intelektualaca u cilju institucionalnog političkog delovanja.

Međutim, posebnu važnost imala je Konferencija solidarnosti naroda Azije, Afrike i Iberoamerike, održana u glavnom gradu Kube od 3. do 15. januara 1966, poznatija kao Trikontinentalna konferencija u Havani. Prisustvovalo je 70 zemalja sa oko 500 delegata koji su zastupali vlade, zvanične i ilegalne partije, pa čak i gerilske organizacije. Nije slučajno to što se organizacija koja je vodila projekat, pod upravom Elizabet Burgos, nalazila u kubanskoj prestonici. Ta organizacija odlučno se suprotstavljala neoliberalizmu severnih država, a kao ciljeve postavila je sprovođenje projekata ekonomskog i društvenog razvoja nerazvijenih i zemalja u razvoju; koordinaciju grupa i pojedinaca koji rade u korist naroda Latinske Amerike, Afrike i Azije; i promociju mira i ljudskih prava. Ova Organizacija solidarnosti nastavila je da organizuje skupove, a s tim je nastavila i poslednjih nekoliko decenija. Leta 1967. tek osnovana Latinoamerička organizacija solidarnosti organizovala je još jedan skup, kojim je predsedavala Aide Santamarija. Ovaj događaj izazvao je mnoge polemike jer se na njemu zaključilo da je oružana borba jedini način da se ostvari revolucija, a Kuba je u tom smislu proglašena avangardom latinoameričkog i uopšte Trećeg sveta, kad je u pitanju borba protiv imperijalizma. Međutim, takođe u to vreme, prilikom obeležavanja 26. jula, Kuba je doživela kolektivnu apoteozu, uz prisustvo više od stotinu umetnika, među kojima su bili pisci, slikari, muzičari itd. Organizovan je susret evropskih i latinoameričkih slikara i festival

protestnih pesama na Varaderu, gde se Silvio Rodrigues⁷, iako nije prisustvovao, proglasio članom muzičkog i kulturnog pokreta „Nueva trova kubana”. Na ovom ostrvu, čak i najveći skeptici priznali su da je Kuba u tim trenucima bila najuzavreliji i najplodotvorniji kulturni centar.

Malo kasnije, 1968. godine, održao se veoma važan Kulturni kongres u Havani, uz prisustvo 483 inostrana učesnika, među kojima su bila velika imena poput Hulija Kortasara, Roberta Mate, Žila Fajfera, Antonija Saure, Blasa de Otera, Iva Lakosta, Mišela Lerisa, Eduara Pinjona, Andrea Pjera de Mandijarga, Vazarelija, Sinea, Đulija Einaudija, Arnolda Vesкера, Luiđija Nona, Đandakoma Feltrinelija, Frančeska Rosija, Emea Sezera, Davida Alfara Sikejrosa, Hansa Magnusa Encensbergera, Marija Benedetija, Romana Karmena, kao i brojni predstavnici intelektualaca iz Azije, Afrike i zemalja koje su se tada nazivale socijalističkim državama. Pred svečano otvaranje kongresa održan je Pripremni seminar u jednoj od banja u zapadnom delu Havane. Tada je izašlo na videlo da su tenzije i suparništvo između različitih kulturnih sektora veći nego na početku revolucije. Došlo je do oštih rasprava o broju zvanica na seminaru: svaka organizacija se borila da njeni članovi budu većinski zastupljeni. Bilo je očigledno da je ispod površine tinjao rivalitet u borbi za kulturnu hegemoniju. Ipak, bilo je korisno spojiti prvi put nakon nekoliko decenija intelektualce iz čitavog sveta, ujedinjene u borbi protiv imperijalizma i neokolonijalizma.

Skup je bio teren za konflikte. Najvažnija zaostavština koju je ovaj kongres ostavio bilo je jasno jedinstvo nadrealista, trockista, komunista, katolika, gerilaca, pacifista, masona i frojdovaca, koji su obznaneli da se glavni konflikt naše epohe dešavao između Juga i Severa, Trećeg sveta i imperijalizma bogatih zemalja, pre svega Sjedinjenih Američkih Država. Ovi mislioci i stvaraoci

7 *Silvio Rodrigues* – Kubanski kantautor, gitarista i pesnik.

činiće jednu novu avangardu koja će podsticati rušenje tradicionalnih struktura, koje je trebalo zameniti inovativnim postupcima. Međutim, invazija Čehoslovačke bacila je senku na ovaj savez. Stav koji je zauzela kubanska vlada i njen vrhovni vođa samo je ubrzao kraj. Kulturni kongres u Havani umro je nekoliko meseci nakon što je rođen. Nedavno preminuli kubanski pisac Lisandro Otero ostavio je vrlo slikovito viđenje ovog skupa:

Ovaj skup nije oskudevao u živopisnim incidentima. Jedan od njih me je upoznao s velikim latinoameričkim piscem Davidom Alfarom Sikejrosom. Na glavnom čošku Vedada⁸ otvoren je kulturni kompleks i slavni francuski slikar Pinjon ukrasio je predvorje jednim muralom. U noći otvaranja, zvaničnice su se sjatile na stepeništu čekajući da se otvore vrata, kad sam primetio da se francusko-egipatska pesnikinja probijala do prvih redova. Mansurovu sam poznavao, budući da sam je lično pozvao u Pariz, na sugestiju Žan Pjera Faja i grupe „Tel-Que”. Obavestili su me da je izuzetno bogata i da je svoje bogatstvo trošila šakom i kapom na autentične stvaraoce, tako da ju je njeno mecenstvo činilo dostojnom poštovanja. Učinilo mi se da je u nekom delirijumu zbog kapricioznog ponašanja tipičnog za već prevaziđeni nadrealizam; pored nje je i slikar Mata izgledao kao razuman i staložen čovek.

Mansurova je stala iza Sikejrosa i šutnula ga iz sve snage uzviknuvši: „Ovo je za Trockog!”, aludirajući na osujećeni atentat u kome je učestvovao meksički slikar. Sikejros se zbunjeno okrenuo, ali je njegova zabezknutost kratko trajala. Naviknut na razne vrste skandala i izazova, odmah je počeo da mitinguje, optužujući da je akt agresije koji je pretrpeo zapravo provokacija imperijalizma. Među prigušenim i prikrivenim smehom onih koji nisu hteli da učestvuju u staroj prepirci, incident se okončao po otpočinjanju inauguracionog akta.⁹

Ovaj kongres značio je prekretnicu u istoriji latinoameričke intelektualne elite jer su na njemu učestvovala važne ličnosti iz sveta književnosti i umetnosti sa svih pet kontinenata, otvorene su

8 *Vedado* – Politička, administrativna i poslovna četvrt Havane.

9 Objavljeno prvo na informativnom portalu *La Ventana*, kulturne institucije „Kasa de las Americas”, 2. juna 2006, pod naslovom „Jedna epizoda iz Sikejrosovog života”. (Prim. aut.)

teme koje će se istraživati tokom čitave decenije i zato što je stav prema invaziji na Čehoslovačku doveo do razdora koji će kasnije postati veći i nepopravljiv sa „slučajem Padilja”. Završni govor Fidela Kastru bio je nezaboravan, uverio je prisutne intelektualce u realne mogućnosti da će revolucionarna borba nastaviti da niže uspehe. Tih dana, svi autori buma izražavali su svoje oduševljenje Kubom. Ali ova homogenost će biti kratkog daha. Određeni događaji, poput „slučaja Padilja”, sukob između časopisa „Mundo nuevo” i „Marća”, gužva oko maja 1968, učestalost egzila brojnih bitnih figura poput Giljerma Kabrere Infantea, Nestora Almendrosa, Lina Novasa Kalva ili Severa Sarduja, koji su krajem šezdesetih bili relevantni glasovi u zemljama koje su ih prihvatile, i mnogi drugi okončali su srećne godine. Međutim, ono što kao projekat čitavog kontinenta politički nikada nije ostvareno, uspeo je na polju književnosti. Plamen je bio upaljen i više se nikada neće ugasiti.

Prošlo je više od pedeset godina od eksplozije latinoameričkog buma i neki od protagonista su još živi (neki mrdaju više od drugih jer godine ne opraštaju), a svi koji su došli nakon njih nikad se nisu oslobodili tereta nasledstva koji su im ostavili njihovi prethodnici. Generacije s kraja XX veka, pa sve do danas, definišu se od buma: od 1975. godine već se pričalo o postbumu, koji su obeležili mlađi istaknuti pisci poput Alfreda Brajsa Ećenikea, Antonija Skarmete, Rejnalda Arenasa, Abela Posea, Izabele Aljende, Luisa Sepulvede, ponudivši drugačiju estetiku i perspektivu u odnosu na njihove književne očeve, bez velikih pretenzija, bez totalnih romana, daleko od univerzalne eksplikacije i građenja preterano kompleksnih svetova. Krajem prošlog veka, kad je stasala nova generacija dobrih mladih pisaca, koja je podsetila na veličanstvene šezdesete, počelo je da se priča o *bumerangu*, to jest o povratku izvornog latinoameričkog buma koji je harao bestseler listama Španije i Evrope. Naposletku, početkom ovog veka, nova generacija, možda impulsivnija i profesionalnija nego one ranije, ušla je na velika vrata u izdavački i kulturni svet i Juga i Severa, i

ponovo je bilo neophodno pribeci nezaobilaznom terminu, ovog puta u obliku „bebi-buma”. O tome najbolje govori erupcija mladih književnih pera poput Andresa Neumana (Argentinca nastanjenog u Španiji, s više nagrada nego knjiga), Santjaga Ronkaljola (Peruanca koji živi u Barseloni, dobitnika Književne nagrade „Alfagvara”), Vendi Gere, Kubanke koja je „ni tamo ni vamo”, Ronalda Menendesa ili Ivana Tajsa.

Dakle, da li postoji Jug? Postoji, još uvek juriša, zahteva, i ne predaje se. Možda zahvaljujući onima koji su ga učinili vidljivim šezdesetih godina. Od cele te skupine, dva barjaktara, dva kame-
na međaša književnog procvata, pesnik i arhitekta, Gabo i Mario, podjednako su zaslužni za to.

SADRŽAJ

U V O D	5
1.	
JUG TAKOĐE POSTOJI	11
JUG JE TAKOĐE TUŽAN, JUG TAKOĐE JURIŠA	17
I JUG PRISUSTVUJE (KONGRESIMA)	22
2.	
KAMENI MEĐAŠI KNJIŽEVNOG PROCVATA	31
GABO MRDA	33
MARIO PROTIV KALENDARA	39
A KUBA?	46
3.	
VREVA U KARAKASU	54
STO GODINA SA SOLEDAD	58
NAKON ZEMLJOTRESA – POŽAR	63
4.	
OD KARAKASA DO LIME, PREKO BOGOTE	71
DVA UVODNA PISMA	75
PEDESET I ŠEST SATI U BOGOTI	81
(PROLEĆNA) RUŽA LIME	87
5.	
O PRIJATELJSTVU I DRUGIM DEMONIMA	95
PRIJATELJ JE DRUGO JA	103
ŽIVOT BEZ PRIJATELJA (I BEZ DEMONA ILI AVETI) NIJE ŽIVOT	108

6.

DVOBOJI NA PAPIRU: BUM U ČASOPISIMA	117
RAMA I VARGAS LJOSA: POLEMIKE U ČASOPISU „MARČA”	120
NOVI SVET NIJE MOGUĆ U „KASA DE LAS AMERIKASU”	130
JA TE VOLIM „SLOBODNU”	137

7.

KAD JE „BUM” NAPRAVIO BUM: „SLUČAJ PADILJA” (prvi deo: Nagrada: 1968)	146
NAPADAČ U NEDOZVOLJENOJ POZICIJI	147
U TIMU NAS JE JEDANAEST	151
TENKOMAHIJA I TRBUHOZBORCI	163
IGRAJUĆI SE BOGOVA S BOGOVIMA	170

8.

KAD JE „BUM” NAPRAVIO BUM: „SLUČAJ P(ES)ADILJA” (drugi deo: zatvor, prvo pismo, reakcije: 1971)	175
MIRIS TRULE GVAJABE	178
PET SATI 5. APRILA S MARIOM	182

9.

PRAĆAKANJE P(ESK)ADILJE (Samokritika. Drugo pismo. Bum u paramparčadima)	184
VIŠE LASTA (I MARIO KAO NJIHOV PREDVODNIK) ČINE PROLEĆE	189
PISAC DEČAČKOG LICA S OGROMNIM RUKAMA	195
GODINA RASPADA BUMA	204
NAJLEPŠI ADVOKAT NA SVETU	206

10.

POVRATAK GALIJA: GRAĐENJE MOSTOVA IZMEĐU ŠPANIJE I BUMA	213
ŠPANIJA I LATINOAMERIČKI BUM: MOST OD ALUMINIJUMA	215
RODOSLOV BUMA	218

11.

BARCELONA SRCE GREJE, SVE DOK SE MAFIJA SMEJE: MOST OD SOLI	231
LIČNA POVEST DOMAĆEG BUMA	239
GABO I MARIO: GLAVA I SRCE BARCELONSKOG RODOSLOVA	252
BARCELONA: SMRZNU SE VODE KAD MARIO ODE	255

12.

KATALONSKA SVADBA BUMA: KUM, KUMA I SUDIJA	261
NAJBOLJI SVADBENI POKLON: KNJIŽEVNA NAGRADA ..	265
PRVOKLASNA KUMA: KARMEN BALSELJS	269
NEUMOLJIVI SUDIJA: FRANKISTIČKA CENZURA	272

13.

KNJIŽEVNA „CAKA” TE PRESTUPNE GODINE	280
DOKAZI ZLOČINA	285
KASNIJE IZJAVE	291

14.

„NOBELOVSKO” FINALE	298
----------------------------------	-----

15.

SVET BEZ GABA	306
BIBLIOGRAFIJA	313

Anhel Esteban
Ana Galjego Kujnas
OD GABA DO MARIJA
RODOSLOV HISPANOAMERIČKOG BUMA

Za izdavača
Dijana Dereta

Izvršni urednik
Anja Marković

Lektura
Vladimir Stokić

Korektura
Aleksandra Šašović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-091-6

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2016.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.134.2(861).09 Гарсија Маркес Г.
821.134.2(85).09 Варгас Љоса М.
821.134(7/8).09”19”

ЕСТЕБАН, Анхел, 1963–

Od Gaba do Marija : rodoslov hispanoameričkog buma / Anhel Esteban, Ana Gallego Kujnas ; prevod sa španskog Jasmina Milenković. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2016 (Beograd : Dereta). – 311 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Posebna izdanja / [Dereta])

Prevod dela: De Gabo a Mario / Ángel Esteban, Ana Gallego Cuiñas.
– Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-091-6

1. Гаљего Кујнас, Ана [аутор]

а) Гарсија Маркес, Габријел (1928–2014) б) Варгас Љоса, Марио (1936–)
с) Лагиноамеричка књижевност – 20в

COBISS.SR-ID 225426444